

Louis von Wunsch-Rolshoven
(Rzecznik prasowy Niemieckiego Związku Esperantystów)

Twórca międzynarodowego języka esperanto. Rocznica śmierci Ludwika Zamenhofa 14 kwietnia

Język, którym mówimy, jest – jako mało co – związany z naszym życiem, towarzyszy nam od narodzin do śmierci i stanowi niezbędną podstawę współżycia między ludźmi. Dlatego też szczególne miejsce wśród wynalazców zajmuje Ludwik Zamenhof, który w 1887, jako dwudziestosiedmiolatek, opublikował w Warszawie podstawy swojego międzynarodowego języka esperanto, a zmarł 14 kwietnia 1917 roku – sto jeden lat temu. Zamenhof to jedyny autor planowego języka, który stał się żywy i zaowocował bogatą kulturą.

Agencja prasowa AFP słusznie określiła niedawno esperanto mianem „niezrównanego międzynarodowego sukcesu”. Sukces ten esperanto zawdzięcza przede wszystkim prędkości, z jaką można się go nauczyć: jak pokazują różne eksperymenty szkolne, potrzeba na to od jednej trzeciej do jednej piątej czasu niezbędnego na naukę innych języków.

Rodowici mówcy w esperanto

Międzynarodowy język esperanto jest w tej chwili rozpowszechniony na całym świecie. Właściwie we wszystkich krajach mieszkają ludzie, którzy się nim posługują. Szacuje się, że zna go kilka milionów ludzi, a kilkaset tysięcy regularnie się w nim porozumiewa. Jest już nawet około tysiąca rodowitych mówców, co nie dziwi, skoro ich rodzice regularnie jeżdżą na międzynarodowe imprezy esperantystyczne i często goszczą u siebie przyjaciół esperantystów. Już w 1901 roku Zamenhof pisał, że dla przyszłości esperanto byłoby bardzo korzystne, gdyby pewna grupa ludzi uczyniła z niego „język swojej rodziny”. Niedługo potem, w 1904 roku, przyszła na świat pierwsza dziewczynka wychowująca się w esperanto od urodzenia.

Znane osoby mówiące w esperanto: Tuwim, Tolkien, Reinhard Selten

Do najbardziej znanych ludzi, którzy mówią albo mówili w esperanto, należą autor książek fantasy J. R. R. Tolkien oraz noblista w dziedzinie ekonomii Reinhard Selten. Isaac Bashevis Singer nauczył się esperanto jako młody chłopiec i spróbował nawet napisać w tym języku jedno ze swoich opowiadań. Esperanto znał także Julian Tuwim, który przetłumaczył na ten

język słynne i piękne wezwanie Słowackiego: „Niech żywi nie tracą nadziei” – „Mi petegas vivantaj ne perdi esperon. Dla byłego ambasadora Niemiec przy NATO, w Moskwie i Lizbonie, Ulricha Brandenburga, esperanto jest językiem ojczystym.

Książki i piosenki w esperanto

Ze wspólnoty osób mówiących w esperanto zrodziła się również cała wspólnota kulturowa. Do tej pory ukazało się około dziesięciu tysięcy książek w tym języku, między innymi tłumaczenia wierszy Miłosza i Szymborskiej czy Quo vadis. Przekładu tej ostatniej pozycji dokonała Lidia Zamenhof, córka Ludwika, już w 1933 roku. Rocznie do księgozbioru w tym języku przybywa kolejnych sto dwadzieścia dzieł. Na youtube i innych portalach można znaleźć całą masę piosenek w esperanto. Ich paleta sięga od muzyki rockowej i szlagierów po rap i hiphop. Warto wspomnieć, że także sam Michael Jackson doceniał esperanto: tekst otwierający nagranie wideo promujące jego podwójny krążek „HIStory”, który ukazał się wkrótce po upadku Muru Berlińskiego, jest w esperanto, języku symbolu pokoju i porozumienia między narodami.

Codziennie informacje z Chin w esperanto

Chiny codziennie publikują informacje w języku Zamenhofa; ukazuje się tam również pismo internetowe w esperanto, a radio nadaje audycje w tym języku. Chiny wspierają również wydawanie „Kuriera Unesco” w esperanto. Audycje w esperanto regularnie emituje również Radio Watykan.

Istnieje też w tym języku Wikipedia, gdzie znajduje się ponad 240 000 artykułów, co powoduje, że jej zasięg jest porównywalny z zasięgiem Wikipedii w języku duńskim czy chorwackim. Cała Wikipedia anglojęzyczna dostępna jest w regularnie aktualizowanym tłumaczeniu na esperanto, WikiTrans, i jest łatwa w czytaniu dla esperantystów – dzięki prostej strukturze tego języka. Tłumaczenie na międzynarodowy język oferuje również Google Translate.

35 000 egzaminów z esperanto na Węgrzech

Jak wynika z danych spisu powszechnego, na Węgrzech liczba osób władających esperanto wzrosła od 1990 roku czterokrotnie – wówczas było ich 2083, w 2011 roku 8397. Poza otwarciem się na Zachód po upadku komunizmu wynika to przede wszystkim z faktu, że esperanto oficjalnie uznano na Węgrzech za żywy język. Dzięki temu egzaminy z esperanto,

zdane na uniwersytetach i innych uczelniach wyższych, można wykorzystać również do wykazania się znajomością języka obcego lub pozyskania dodatkowych punktów przy wstępowaniu na uczelnię. Uznany oficjalnie instytut certyfikacyjny Nyak odnotował od 2001 roku ponad 35 000 zdanych egzaminów z esperanto, co – nawiasem mówiąc – wskazuje na znaczne niedoszacowanie liczby esperantystów na Węgrzech, stwierdzonej podczas spisu powszechnego. Tym samym język ten zajmuje trzecie miejsce wśród oferowanych języków, mniej więcej ex equo z francuskim.

Element niematerialnego dziedzictwa kultury Polski

W 2014 roku esperanto – jako nośnik kultury esperanto – weszło na polską listę niematerialnego dziedzictwa kultury. Już w 1997 roku na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu uruchomiono kierunek studiów interlingwistyki; od tego czasu słuchacze z całego świata badają tu w ramach studiów podyplomowych esperanto i inne języki międzynarodowe. W Poznaniu od wielu lat organizowany jest też festiwal Kultury Esperanto „Arkones”. W Polsce znajduje się też około stu z ponad 1200 tzw. Obiektów Związanych z Zamenhofem i Esperanto na świecie. Są to ulice, skwery, place, pomniki. Najstarszy taki obiekt to to hiszpański statek wodowany w 1896 roku, a najbardziej oddalone od Ziemi to asteroidy Esperanto i Zamenhof.
https://eo.wikipedia.org/wiki/Listo_de_Zamenhof/Esperanto-objektoj

1 500 000 osób uczących się esperanto z Duolingo

W tej chwili esperanto oferują dziesiątki stron internetowych poświęconych nauce języków. Na stronach oferujących nieodpłatnie powyżej 25 języków, esperanto z reguły jest zawsze. Najwięcej uczniów liczy Duolingo.com – tu na kurs zgłosiło się do tej pory 1 500 000 chętnych do nauki. Od roku esperanto na tej stronie można uczyć się nie tylko po angielsku, ale też po hiszpańsku, prawie gotowa jest oferta kursu po portugalsku. W sumie do nauki języka Zamenhofa obecnie zgłasza się miesięcznie około 60 000 osób, około 3000 co miesiąc kończy kurs.

Tępienie i prześladowanie od lat trzydziestych

Opinii publicznej do tej pory mało znany jest fakt coraz większego rozprzestrzeniania się esperanto na świecie. Niektórzy sądzą nawet, że nikt już nie włada tym językiem. Być może to skutek czasów tępienia i prześladowania esperantystów. Od 1933 roku esperanto zwalczał

Hitler, niemal wszyscy członkowie rodziny Zamenhofa zostali później wymordowani, a od 1937 roku rozstrzeliwano lub zsyłano do łagru esperantystów w Związku Sowieckim. Po wojnie zakaz esperanto obejmował praktycznie wszystkie kraje bloku wschodniego, w Rumunii nie zezwalano na istnienie grup esperanto jeszcze w latach osiemdziesiątych. Także w Hiszpanii i Portugalii esperanto przez dziesiątki lat zwalczali Franco i Salazar.

Trudny nowy początek po drugiej wojnie światowej

Tak więc wspólnota esperantystów była po drugiej wojnie światowej praktycznie zdiesiątkowana i niektórym mogło się wydawać, że esperanto nie ma już przed sobą przyszłości. Większość ludzi miała też wtedy najpierw na głowie co innego, niż naukę języka przydatnego na czas wolny i wakacje. Do tego doszedł fakt, że wysiłki esperantystów, by wspierać esperanto w sferze politycznej, poza miłymi słowami, spełzły – przynajmniej na Zachodzie - praktycznie na niczym.

Cele Zamenhofa...

W swoim pierwszym podręczniku z 1887 roku Zamenhof pisał o ideach, jakie wiązał z tym językiem. Wymienił trzy główne założenia: po pierwsze język ten musi być łatwy do nauki. Po drugie osoba, która się go nauczy, powinna móc natychmiast porozumiewać się nim na płaszczyźnie międzynarodowej, niezależnie od tego, czy świat go uznaje. Po trzecie, należy znaleźć sposób, który zagwarantuje, że języka tego będzie się uczyć i używać wielu ludzi.

...i ich urzeczywistnienie

Jak wiemy, Zamenhofowi udało się stworzyć język, którego szybko można się nauczyć. Język, którego – pomijając okres prześladowań – uczy się i którym się posługuje stale rosnąca przez dziesiątki lat wspólnota językowa. Prawdopodobnie jednak nie istnieje taki cudowny, wymarzony przez Zamenhofa środek, który spowodowałby, by esperanto uczyło się naprawdę mnóstwo ludzi. Wygląda na to, że rzecz tak nowa i na pierwszy rzut oka niezwykła, jak planowy język, rozprzestrzenia się dość powoli.

Wygląda też na to, że również politycy rzadko decydują się na ryzyko wejścia na zupełnie nieznaną teren, na którym można sobie sparzyć ręce. W 1910 roku, podczas mowy na 6. Światowym Kongresie Esperanto w Waszyngtonie, Zamenhof stwierdził, że na ogół rządy

przychodzą ze wsparciem dopiero, kiedy „wszystko i tak już jest zrobione”. Dążąc do realizacji wyznaczonego celu, można więc raczej polegać na wysiłkach osób prywatnych.

Język porozumienia

Na pomysł stworzenia międzynarodowego języka, którego łatwo się będzie nauczyć, Zamenhof wpadł już jako młody chłopiec. Dorastał w Białymstoku, w dzisiejszej północno-wschodniej Polsce, wówczas pod zaborem rosyjskim. Na tych terenach mieszkało wiele grup etnicznych, a przede wszystkim Żydzi, Polacy, Rosjanie i Niemcy; wszyscy mówili różnymi językami i często nie rozumieli się nawzajem z powodów językowych i międzyludzkich. Zamenhof chciał stworzyć narzędzie, dzięki któremu ludzie mówiący w różnych językach mogliby się ze sobą porozumiewać, poznawać się i pokojowo rozwiązywać swoje konflikty. W 1906 roku, na Kongresie w Genewie, podkreślał, że nikt przecież nie jest tak naiwny, by sądzić, że neutralna podstawa komunikacji zmieni ludzi w anioły. Jednak komunikacja i poznawanie się na takim neutralnym gruncie wyeliminowałyby przynajmniej znaczną część bestialstw i zbrodni, które nie wynikają ze złej woli, ale z faktu, że ludzie są sobie zupełnie obcy.

Długa droga

Zamenhof miał pełną świadomość, że tego celu nie da się osiągnąć w krótkim czasie. Przemawiając w 1907 roku w Cambridge wspominał, że esperantyści działają na rzecz esperanto, ponieważ mają nadzieję, że wcześniej czy później, „może za kilkaset lat”, narody tego świata zgodzą się stanowić jedną wielką rodzinę. Nawet jeśli w odniesieniu do całej ludzkości to utopia – esperantyści już dzisiaj realizują ten cel w swojej międzynarodowej współpracy.

Poliglota już w dzieciństwie

Zamenhof stworzył swój własny język – esperanto – między innymi dzięki znajomości wielu innych języków. Wychowywał się, mówiąc po rosyjsku i w jidysz, uczył się hebrajskiego i polskiego, a od swojego ojca – wieloletniego nauczyciela języków – niemieckiego i francuskiego. W programie szkolnym miał też grekę, łacinę i angielski. Dzięki temu Zamenhof doskonale orientował się w gramatyce i słownictwie różnych języków. Wybrał wspólne struktury i morfemy obecne w wielu językach i stworzył z nich esperanto – proste i łatwe w nauce. Chciał, żeby jak najwięcej ludzi mogło odnaleźć w nim słowa z języka ojczystego.

Pierwsza wersja języka w wieku 19 lat

W dniu 19 urodzin Zamenhofa, w 1878 roku, gotowa była pierwsza wersja „Lingwe Uniwersala” – uniwersalnego języka, co świętował uroczystie z kolegami z klasy, także odśpiewaniem piosenki w nowym języku. Po maturze Zamenhof studiował medycynę i został okulistą. Poza tym interesował się strukturą jidysz i opracował pierwszą na świecie gramatykę tego języka. Potem zmodyfikował swój projekt międzynarodowego języka i propagował go za pomocą tłumaczeń.

Publikacja w 1887 roku

W 1887 roku Zamenhof poślubił Klarę Zilbernik i za pieniądze z posagu od teścia mógł opublikować swój język – po rosyjsku, polsku, niemiecku, francusku, a niedługo potem także po angielsku. Przybrał pseudonim Doktoro Esperanto – mający nadzieję. Niewykluczone, że publikację pod pseudonimem doradził mu z ostrożności ojciec, który przez pewien czas pracował jako cenzor. 26 lipca 1887 r. cenzura wydała zgodę na kolportaż druku pierwszej wersji książki pt. „Język Międzynarodowy”, liczącej zaledwie pięćdziesiąt stron. Datę tę uznaje się za dzień narodzin esperanto.

Trzy wiersze w esperanto

Poza prezentacją nowego języka i jego idei publikacja zawierała sześć tekstów w esperanto: początek Biblii, Ojciec Nasz, list i trzy wiersze, z czego dwa autorstwa samego Zamenhofa, i jedno tłumaczenie z Księgi Pieśni Heinricha Heinego. W ten sposób Zamenhof jasno pokazał, że chce stworzyć język kultury, czyli coś znacznie więcej, niż zwykły środek komunikacji. Od nazwiska autora szybko powstała nazwa języka – język dra esperanto albo krócej: esperanto.

Pierwsza grupa esperanto, czasopismo, światowy kongres

Pierwszy podręcznik do nauki esperanto Unua libro – napisany w tym języku – zawierał kilka kuponów, na których osoba podpisująca się pod nimi mogła zobowiązać się do rozpoczęcia nauki esperanto, jeśli dziesięć milionów ludzi podpisze takie samo zobowiązanie. Do Zamenhofa wróciła dość nieznaczna ilość takich kuponów – około dwadzieścia pięć tysięcy do 1910 roku. Dane nadawców opublikowano w spisach adresów. Jednak wielu czytelników Unua libro zaczęło uczyć się esperanto od razu i pisać do jego twórcy. Już dwa lata później w

Norymberdze powstała pierwsza grupa esperanto, tam też ukazywało się pierwsze czasopismo esperantystów „La Esperantisto”. W następnych latach powstawało coraz więcej lokalnych grup, a potem krajowych związków esperantystów. W 1905 roku w Boulogne-sur-Mer odbył się pierwszy duży międzynarodowy kongres esperanto, w którym wzięło udział ponad 700 uczestników.

Ciężkie lata początków kariery

W latach po publikacji pierwszych książek o esperanto Zamenhof starał się w różnych miastach zarabiać na chleb jako okulista. Dopiero praktyka w Warszawie dała rodzinie od 1897 roku lepsze podstawy finansowej egzystencji. Wraz z rosnącą popularnością esperanto otrzymywał też od czasu do czasu honoraria za książki lub współpracę z czasopismami.

Tłumaczenie Hamleta, Zbójców, baśni Andersena

Zamenhof brał udział w corocznych światowych kongresach esperanto w różnych krajach, gdzie stale rosnąca wspólnota esperantystów tytułowała go uroczyście „majstro” – mistrzem. W 1912 roku, czyli dwadzieścia pięć lat po opublikowaniu pierwszego podręcznika do nauki esperanto, na światowym kongresie w Krakowie wycofał się z pozycji nieoficjalnego lidera powstającej wspólnoty językowej. Zadania związane z rozwojem języka już kilka lat wcześniej przejął Komitet Językowy „Lingva Komitato”. Poza związkami esperantystów w różnych krajach w 1908 roku powstał również „Universala Esperanto-Asocio” (Światowy Związek Esperantystów), który wydawał i wydaje do dziś tzw. „Rocznik” z adresami osób, organizacji i biur zajmujących się esperanto. Sam Zamenhof zajął się między innymi tłumaczeniem; przełożył na esperanto Hamleta, Zbójców, fragmenty Starego Testamentu i Baśnie Andersena.

Chwilowa konkurencja

Niewielkim kłopotem dla esperanto okazała się jego zreformowana wersja – język ido, ku któremu zwróciło się około 10 do 20% dotychczasowych esperantystów. Choć wiązało się to z pewnymi konfliktami, na dłuższą metę tylko nieznacznie spowolniło rozwój esperanto. Do tego stanu rzeczy przyczynił się między innymi fakt, że ido było wielokrotnie reformowane.

Wczesna śmierć

Zamenhof cierpiał na niewydolność serca i płuc. Musiał zrezygnować z praktyki okulistycznej. Zmarł 14 kwietnia 1917 roku w Warszawie, gdzie pochowany jest na Cmentarzu Żydowskim.

Dzieło życia Zamenhofa: międzynarodowa wspólnota języka i kultury

Nawet jeśli do tej pory marzenia Ludwika Zamenhofa urzeczywistniły się tylko częściowo, stworzył on podstawy nowego międzynarodowego języka, którego stosunkowo szybko można się nauczyć i wokół którego utworzyła się światowa wspólnota języka i kultury. W ciągu nieco ponad stulecia od publikacji cienkiej książeczki esperanto Zamenhofa zajęło miejsce wśród pięćdziesięciu najczęściej używanych języków na świecie. Niewielu ludzi może poszczycić się tym, że dzieło ich życia wydało podobne owoce.

Więcej informacji o esperanto

<http://esperantoland.org/presse>

Źródła

(częściowo w esperanto; tłumaczenie możliwe za pomocą Google Translate)

AFP: „unprecedented international success“

np. <https://www.yahoo.com/news/father-esperanto-snubbed-polish-home-town-165545302.html>

Zamenhof o esperanto jako języku rodzinnym

List do Abrama Kofmana (28 maja 1901),

https://eo.wikipedia.org/wiki/Denaskaj_Esperanto-parolantoj#Zamenhof_pri_Esperanto_kiel_familia_lingvo

https://eo.wikisource.org/wiki/Letero_al_Kofman

Youtube, Muzyka w esperanto (Szukaj: Esperanto + muziko)

https://www.youtube.com/results?search_query=muziko+esperanto

Codzienne informacje w esperanto z Chin

<http://esperanto.china.org.cn>

Poza tym w Chinach

Radio <http://esperanto.cri.cn/>

Czasopismo „El Popola Ĉinio“ <http://www.espero.com.cn/>

Wikipedia w esperanto

<http://eo.wikipedia.org>

WikiTrans (angielska Wikipedia w esperanto)

<http://epo.wikitrans.net/>

Google Translate dla esperanto

<https://translate.google.com/#de/eo/Hallo>

Węgry, spisy powszechne w latach 1990, 2001, 2011

Esperanto zajmuje mniej więcej piętnaste miejsce, jeśli chodzi o znajomość języków wśród ludności

http://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tables/regional/00/00_1_1_4_2_en.xls

Egzaminy z esperanto na Węgrzech, Instytut NYAK

<https://nyak.oh.gov.hu/doc/statisztika.asp?strId=43> (Zgłoszenia na egzamin)

Niematerialne dziedzictwo kultury w Polsce

http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/

Studia interlingwistyki w Poznaniu

<http://www.staff.amu.edu.pl/~interl/interlingvistiko/studojen.html>

Kursy językowe esperanto w Duolingo.com

<https://www.duolingo.com/courses/en>

<https://www.duolingo.com/courses/es>

Pierwszy podręcznik do nauki esperanto, Unua Libro, trzy główne założenia

<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-buch?apm=0&aid=100078&teil=0203&seite=00000008&zoom=4>

Zamenhof, 1910

Rządy przychodzą z pomocą dopiero wówczas, gdy wszystko i tak już jest zrobione.

(„la registaroj venas kun sia sankcio kaj helpo ordinare nur tiam, kiam ĉio estas jam tute preta“)

<http://www.steloj.de/esperanto/paroloj/kongr6a.html>

Zamenhof, 1906, Genewa

Nie tacy naiwni ...

(Ni ne estas tiel naivaj, kiel pensas pri ni kelkaj personoj ; ni ne kredas, ke neŭtrala fundamento faros el la homoj anĝelojn ...)

<http://www.satesperanto.org/Parolado-de-Zamenhof-en-la-dua.html>

Zamenhof, 1907, Cambridge

może za kilkaset lat...

(eble post multaj jarcentoj)

<http://www.steloj.de/esperanto/paroloj/kongr3a.html>

Pierwsza książka w esperanto, 1887, trzy wiersze

<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-buch?apm=0&aid=100078&teil=0203&seite=00000023&zoom=4>

Esperanto w porównaniu z innymi językami

Istnieje wiele poszczególnych badań i przesłanek wskazujących na to, że esperanto zajmuje miejsce wśród pięćdziesięciu najbardziej używanych języków na świecie:

- Esperanto w porównaniu z innymi językami z alfabetem łacińskim na miejscu 27 według objętości tekstu w Internecie. Gregory Grefenstette, Julien Nioche. Estimation of English and non-English Language Use on the WWW (2000).

<https://arxiv.org/ftp/cs/papers/0006/0006032.pdf>

- Oferenci internetowi wprowadzają esperanto z reguły po około 20 do 50 innych języków (na przykład wcześniej jeden z 42 języków wyszukiwanych za pomocą Google; dzisiaj tych języków jest więcej. Jeden z ok. 70 języków tłumaczonych przez Google Translate.)

- Ze spisów powszechnych na Węgrzech wynika, że esperanto już w 1940 roku zajmowało tam 17 miejsce w kategorii znajomości języków obcych. Dziś jest to miejsce piętnaste.

http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/18/tables/load1_32.html

http://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tables/regional/00/00_1_1_4_2_en.xls

Więcej źródeł na życzenie:

Louis v. Wunsch-Rolshoven

Deutscher Esperanto-Bund

lu.wunsch-rolshoven@esperanto.de

lu.esperanto@gmx.de

0049/30/685 58 31

0049/173/162 90 63

Tłumaczenie z języka niemieckiego: Małgorzata Bochwic-Ivanovska, Instytut Polski w Berlinie